

Hárs Ágnes

Harmadik országbeli migránsok munkaerő-piaci helyzete

Az elemzés célja és módszere

Az Európai Unió harmadik országbeliek integrációjára vonatkozó alapelveinek megvalósulása, az integrációt ösztönző szakpolitikák megalapozása és sikeressége sürgetően fogalmazza meg az integráció mérhetőségének kérdését és lehetőségét. A mérhetőség megfelelő indikátorok kialakítását jelenti, és annak vizsgálatát, hogy a létező adatok alapján elérhető indikátorok mennyire mérik sikeresen és valóságosan a külföldiek integrációját. A 2010-ben, az EU-tagállamok integrációért felelős miniszterei-nek 2010-es konferenciáján elfogadott indikátorok a konferencia helyszíne alapján zaragozai indikátorok néven ismeretesek. Köztük a munkaerő-piaci jelenlét szerepe, bármi legyen is a migrációt kiváltó ok, különösen fontos, és – az oktatás, a nyelvtudás, a politikai/társadalmi aktivitás, az interkulturális kapcsolatok és kulturális autonómia mellett – megkülönböztetett fontossággal jelenik meg. A közös hágai program kialakításakor már megfogalmazódó állításra hivatkozva a Zaragozai Nyilatkozat is hangsúlyozza, hogy a foglalkoztatás kulcsfontosságú része az integrációs folyamatnak és meghatározó a migránsok társadalmi részvétele szempontjából (Európai Unió 2010).

A tanulmányban az Európai Unióban indított kezdeményezés hazai adaptációjára teszünk kísérletet, jelesül a munkaerő-piaci integráció mérésére. A magyar helyzetet elemezzük, a Magyarországon élő, harmadik országbeli migránsok munkaerő-piaci helyzetének leírására alkalmas indikátorokat vizsgáljuk. Ehhez egyrészt a javasolt indikátorokat, másrészt az integráció mérésére alkalmas adatforrásokat tekintjük át. A tanulmány célja mindenekelőtt annak feltárása, hogy a magyarországi környezetben és a migráció sajátos mintázata mellett milyen alkalmas indikátorokat lehet kialakítani a munkaerő-piaci integráció mérésére. Az indikátorok segítségével megkísérlünk összegzést adni a migránsok munkaerő-piaci integrációjáról és helyzetéről. Létező statisztikai adatforrások alapján, illetve a korábbi kutatások adatait újragondolva vizsgáljuk az integrációt a helyzet leírására alkalmas integrációs indikátorok segítségével. A leírás lehetőségeit és korlátait bemutatva a kialakítandó indikátorok továbbfejlesztésének a módját és hasznosságát is be tudjuk mutatni.

A tanulmány áttekinti a munkaerő-piaci integráció mérésére szolgáló szokásos és ajánlott indikátorokat és vizsgálja ezek alkalmazhatóságát a hazai környezetben. Meglévő, nemzetközileg elfogadott, illetve szokásos indikátorokat használunk, és ezeket létező hazai adatbázisok és korábbi hazai kutatások adatai alapján további lehetőségekkel egészítjük ki, bemutatva a harmadik országbeli állampolgárok munkaerő-piaci integráltságának és beilleszkedésének mérhetőségét, és a mérés eredményeit magyar környezetben.

Az áttekintés elsődleges célja az indikátorok alkalmazhatóságának a vizsgálata, így a tanulmány csak részlegesen szolgálja a helyzet leírását és elemzését. Az indikátorok lehetőségei és korlátai alapján pontosítható, hogy nagyobb adatforrások, illetve a rendelkezésünkre álló korábbi survey vizsgálatok mennyire alkalmasak arra, hogy a változókból indikátorokat formálhassunk, és ezek milyen pontosabb leíráshoz segítenek hozzá. Végül következtetéseket és ajánlásokat fogalmazunk meg a munkaerő-piaci integráció mérésének fejlesztésére vonatkozóan.

A munkaerő-piaci integráció mérésére szolgáló indikátorok

Az indikátorok valamilyen térben, időben, egyéb viszonyzámban mérhető módon, például csoportok közötti eltérésekben ragadják meg és teszik leírhatóvá a mért folyamatokat, állapotokat – így a migránsok munkaerő-piaci integrációjának állapotát és annak változását. Az indikátorok kialakítása és a mérhetőség tehát nem egyszerű leírást segítő eszköz, hanem valamilyen jelenség, folyamat, ez esetben a munkaerő-piaci integráció helyzete és változása. Nincs különösebb szakirodalmi háttér és semmiféle konszenzus sem arról, mikor tekinthető a migráns a befogadó környezetben integráltnak. Kutatási eredmények sok részterület leírásával foglalkoztak, de sztenđerizált leírás nem nyújt segítséget vagy támpontot. Az EUROSTAT ilyen integrációs indikátorok kialakítására tett kísérletet az említett zarágozai kezdeményezés (EU 2010) dokumentumára építve. Egy pilot survey keretében 2009-es adatok alapján állított elő és elemzett integrációs indikátorokat, és tette az egyes országok helyzetét összehasonlíthatóvá. (European Commission 2011)

A 2011 nyarán publikált pilot elemzés a vizsgált indikátorok első blokkjában a munkaerő-piaci indikátorokat jeleníti meg, foglalkoztatási kulcsindikátorokként nevesítve azokat (Employment Core Indicators). Az elemzést átfogó adatbázison, az Európai Unió országainak egységesített munkaerő-felmérése (EU LFS, magyarul MEF) alapján végezték el. A tanulmányban javasolt munkaerő-piaci indikátorok a munkaerő-piaci teljesítmény mérésének szokásos mutatói:

- a *foglalkoztatottak aránya*,
- a munkaerő-piaci jelenlét mérésére szolgáló *aktivitási arány*,
- az aktív népességen belül a *munkanélküliség ráta* nagysága.

Az indikátorok korcsoportok és nemek szerinti bontásban vizsgálják és hasonlítják össze a bevándorolt és a teljes népesség munkaerő-piaci helyzetét, az indikátorokat a különbségekből képezik, százalékpontban mérve.

Az EU MEF adatforrás adatgyűjtése nem részletezi a migránsokat származási országok szerint, az adatok – az EU policy érdeklődését követve – az EU- és a nem EU-országokból származókat különböztetik meg, és közlik: ennél részletesebb bontás csak speciális kérésre érhető el. A migránsok vizsgálatát a survey adatokban rendszerint más csoportosításban is korlátozza a kis elemszám. Így az indikátorok kialakításakor az EU MEF pilot survey a lehetséges mintanagyság alapján összevont csoportokra számít integrációs indikátorokat. A vizsgált munkaerő-piaci indikátorok és csoportosítások az EU MEF alapján a következők:

A munkaerő-piaci integráció méréséhez használható indikátorok:

- a teljes népesség és a bevándorló migráns csoport egyes munkaerő-piaci mutatóinak – foglalkoztatási ráta, aktivitási ráta, munkanélküli ráta – az eltéréseiből (gap) képezhető különbségek (százalékban).

Csoportosítások:

- a születési hely illetve állampolgárság szerinti országcsoportok:
  - › külföldön született, EU- vagy nem EU-országban
  - › külföldi állampolgár, EU- vagy nem EU-ország állampolgára
- korcsoportok szerint:
  - › 20–64 évesek csoportja
  - › 25–54 évesek csoportja
  - › 55–64 évesek csoportja
- nemek szerint:
  - › együtt
  - › férfi
  - › nő

Az elemzés 2009-re áttekinti az EU 27 országában az indikátorok alapján leírható sajátosságokat. A magyar munkaerő-piacra vonatkozó mutatókat is számít a kiadvány, ezeket a további elemzés előtt röviden áttekintjük (az ezek alapján elmondható tanulságok összegzése támpontot jelent a hazai indikátorok pontosabb leírásához).

Az aktivitási ráta a legátfogóbb munkaerő-piaci indikátor, a foglalkoztatott vagy foglalkoztatásra kész munkanélküliek arányát együttesen mutatja a megfelelő népességben. Azt tehát, hogy a vizsgált csoport mekkora arányban van jelen a munkaerő-

piacon. A pilot survey a migráns és a teljes népesség aktivitási rátájának az eltéréséből számolt aktivitási integrációt mérő indikátorokat, a magyar adatokat az 1. táblázatban gyűjtöttük egybe.

1. táblázat: A magyarországi migránsok aktivitási rátájának eltérése a teljes népesség rátájától, 2009, százalék

	külföld	EU-ország	nem EU-orosz.	külföld	EU-ország	nem EU-orosz.
	születési hely országa			állampolgárság		
	együtt					
20-64	7	8	5	7	8	5
25-54	2	4	-2	0	2	-4
55-64	10	9	15	15	12	..
	férfiak					
20-64	10	10	9	14	15	11
25-54	7	7	6	7	8	1
55-64	7	7	..	..	..	..
	nők					
20-64	7	8	5	4	6	1
25-54	0	2	-4	-5	-3	-11
55-64	15	12	..	..	..	..

Forrás: European Commission 2011

A táblázat tartalmazza az összes külföldi és ebből az EU- és a nem EU-migránsokat a születési hely országa és állampolgárság szerint, az indikátorokat a teljes népesség mutatóitól való eltéréssel mérve. Az indikátorok eltérést mutatnak az EU- és nem EU-országokból származó migránsok között. Az állampolgárság szerinti megkülönböztetést vizsgálva az úgynevezett „jó munkavállalási korú” 25-54 évesek között a nem EU-állampolgár migránsok aktivitása elmaradt a teljes népességétől, az EU-állampolgároké kicsit magasabb. A férfiak esetében különösen az EU-állampolgárok munkaerő-piaci aktivitása haladja meg a teljes népességét, a nők esetében – minden migráns csoportra érvényesen – átlagosan alacsonyabb a teljes népességénél az aktivitási arány. Idősebb korcsoportokra adathiányt (azaz nem elegendő elemszámot) látunk.

Az eltéréseket EU-szinten a pilot survey születési hely és állampolgárság szerint is vizsgálta. A magyarországi migránsok munkaerő-piaci integrációjának leírásakor azonban gondosan kell eljárni. Amennyiben a célunk a harmadik országbeli migránsok integrációjának a vizsgálata, akkor az állampolgárság szerinti elhatárolódásokat kell vizsgálnunk (jobb oldali oszlopok), míg a születés országa a határon túli magyarok nagyarányú bevándorlása és honosítása mellett más metszetben értelmezhető a

magyarországi munkaerő-piaci integráció szempontjából. Hárs (2012) a két csoport integrációjának a különbségeit vizsgálja, megkülönböztetve a külföldön született és a külföldi állampolgárságúak csoportját, és azt találja, hogy a migráns viselkedés a nem magyar állampolgárok esetében érhető tetten. A migránsok munkaerő-piaci integrációja szempontjából az állampolgárság szerinti eltéréseket vizsgáljuk részletesebben. Szükségesnek tűnik azonban a munkaerő-piaci integráció szempontjából annak vizsgálata, ahol lehetséges, hogy a migránsok határon túli magyarok-e. A későbbi elemzésben erre visszatérünk.

Gondot okoz az elemzésben az alacsony migráns arány, így az indikátorképzéshez nem elegendő az elemszám. Ezt a munkaerő-piaci integráció egy másik fontos mutatója, a munkanélküliségi ráta eltéréseivel számított indikátor esetében tapasztaljuk. A 2. táblázatban azt látjuk, hogy egyetlen harmadik országra érvényes indikátorhoz sem volt elegendő az elemszám.

2. táblázat: A magyarországi migránsok munkanélküliségi rátájának eltérése a teljes népesség rátájától, 2009, százalék

	külföld	EU-ország	nem EU-orsz.	külföld	EU-ország	nem EU-orsz.
	születési hely országa			állampolgárság		
	együtt					
20-64	-1	-1	..	1	1	..
25-54	1	-1	..	3	3	..
55-64	..	..	..	..	..	..
	férfiak					
20-64	-2	-1	..	0	..	..
25-54	-1	-1	..	..	..	..
55-64	..	..	..	..	..	..
	nők					
20-64	0	0	..	..	..	..
25-54	0	0	..	..	..	..
55-64	..	..	..	..	..	..

Forrás: European Commission 2011

Végül a migránsok foglalkoztatási rátájának a teljes népességtől való eltérését bemutató magyar indikátorokat a 3. táblázat összegzi, valójában ez a legfontosabb mutató, ami a migránsok munkaerő-piaci beágyazottságát, integrációját mutatja. Itt a harmadik országbeli migránsok csoportja állampolgárság szerint nagyon eltérőnek mutatkozik, a teljes 20–64 éves korcsoportban a migránsok foglalkoztatása valamelyest megha-

ladja a teljes népességet, de a 25–54 éves jó munkavállalási csoportban már elmarad ettől. A férfiaknál a teljes korosztályban magasabb, a 25–24 évesek között hasonló a hazai arányokhoz. A nőknél a 25–54 évesek aránya messze elmarad a teljes népességtől, míg a 20–64 évesek aránya közel azonos a teljes sokasággal. Az idősekre nem volt értékelhető elemszám. Az arányok tehát fontos eltéréseket mutatnak, de önmagukban keveset mondanak el a migránsok integráltságáról. A fiatalok korcsoportjával összevetve magasabb, a jó munkavállalási korú 25–54 éveseket vizsgálva alacsonyabb a harmadik országbeli állampolgárok foglalkoztatottsága. Ez a magyar munkaerőpiacon a fiatalok igen alacsony foglalkoztatási arányából adódó eltérés. Összességében – úgy tűnik – a migránsok foglalkoztatási aránya elmarad a teljes népességtől.

3. táblázat: A magyarországi migránsok foglalkoztatási rátájának eltérése a teljes népesség rátájától, 2009, százalék

	külföld	EU-ország	nem EU-orsz.	külföld	EU-ország	nem EU-orsz.
	születési hely országa			állampolgárság		
	együtt					
20-64	7	8	6	7	8	4
25-54	2	4	-1	-2	1	-7
55-64	11	9	17	17	..	..
	férfiak					
20-64	10	10	11	12	13	10
25-54	7	7	8	4	6	0
55-64	9	9	..	..	..	..
	nők					
20-64	7	7	5	3	4	1
25-54	0	2	-4	-7	-6	-11
55-64	14	10	..	..	..	..

Forrás: European Commission 2011

Az indikátorok áttekintése után további elemzésbe nem érdemes bonyolódunk: a mutatók elnagyolt, sokszor leegyszerűsítő és a jelenségeket elfedő eredményt mutatnak. A továbbiakban hazai adatforrások alapján vizsgáljuk a migránsok integrációját, a pontosabb leírást segítő indikátorok azonosítását.

A migránsok integrációjának hazai elemzéséhez több adatforrás áll rendelkezésre, az adatforrások mindegyike korlátozottan képes leírni a hazai integráció állapotát, együttesen mégis fontos sajátosságokat mérhetnek és tárhatnak fel. Olyan adatforrások alkalmasak az indikátorok kialakítására, melyek a migráns sokaságot megfelelően reprezentatív módon írják le, és amelyek alapján valamilyen viszonyítási pontot

is ki tudunk jelölni a munkaerő-piaci integráltság méréshez. Egyedi adatok alapján elemezhető adatbázisokat vizsgálunk, ahol az indikátorok az egyedi adatok alapján számíthatók. A további vizsgálódást megelőzően áttekintjük az elemzés céljára választott forrásokat és azok alkalmasságát. Az elemzés kétféle forrásra épít.

Egyrészt a munkaerő-piaci indikátorok alapvető forrásául szolgáló munkaerő-felmérés (MEF) kínálta lehetőségeket használjuk ki, ezek alapján részletesebben elemezzük a harmadik országból érkezett migránsok integrációját. Másrészt az alapvető indikátorok elemzése mellett a munkaerő-piaci integráció mérésének árnyalásához olyan Magyarországon élő migránsok körében felvett survey adatforrásokat is megvizsgálunk, amelyek célzottan és részletesebben vizsgálják a harmadik országból származó migráns csoportok munkaerő-piaci integráltságát.

A munkaerő-felmérés az egyetlen olyan adatforrás, amely kielégítő adatokkal szolgál a Magyarországon élő migránsokról és a teljes népességről, így összehasonlító elemzés céljára is alkalmas. Az adatok viszonylag hosszú időszorra állnak rendelkezésre, így változások vizsgálatára is megfelelő lehet az adatforrás. Korlátozott azonban a munkaerő-felmérés részletezettsége: a migráns népesség szerkezetét állampolgárság, illetve születési ország szerint bontott csoportokra összevont (anonimizált) adatok alapján tudjuk elemezni.¹ A munkaerő-felmérés adatainak a migráció vizsgálatára alkalmas elemzését Hárs (2012) tanulmánya végezte el, a leírást felhasználjuk a lehetséges indikátorok kialakításához.

A migránsok körében felvett adatforrások kizárólag migránsokat tartalmaznak, így az integráció mérésére alkalmas indikátorokat kiegészítő finomabb elemzés céljára használhatjuk ezeket. A migráns népesség vizsgálatához szükség van olyan kiegészítő – adminisztratív vagy átfogó survey – adatforrásokra, amelyek segítségével megfelelően és megbízhatóan reprezentatív sokaságot tükröz a survey felvétel. Az ilyen migránsokat célzó survey vizsgálatok különösen az egyes migráns csoportok összehasonlítására lehetnek alkalmasak, ezek értelmezhetőek referencia-csoportként az indikátorok kialakításánál. Több survey vizsgálat készült a magyarországi migránsok körében, az adatforrások közül a legátfogóbb és az indikátor vizsgálat céljára ezért legalkalmasabb munkákat választjuk ki. A survey adatfelvételek közül kettő bizonyult alkalmasnak az integrációs indikátor kialakítása szempontjából, ezeket vizsgáljuk a munkaerő-piaci szemszögéből:²

¹ Az adatforrások elkészítésekor rendelkezésre állnak az egyes származási országok, azonban ezeket, a kicsi elemszám miatt, nem adja át a munkaerő-felmérést készítő KSH, csak összevont, ún. anonimizált (azaz egyedi azonosításra nem alkalmas) bontásban.

² A kiválasztást az egyes survey vizsgálatok mintavételi technikájából adódó viszonylag megbízható reprezentativitás, és a harmadik országbeliek célzottsága határozta meg. Egy célzottan, a harmadik országbeli munkavállalók magyarországi beilleszkedését vizsgáló elemzéstől eltekintettünk, mivel a survey vizsgálat mintavételi technikája nem volt reprezentatív és a megkérdezett vegyes összetételű migráns népességben belül alacsony volt a harmadik országból származók aránya (Juhász et al 2011).

- *Bevándorlók Magyarországon survey*. A 2009-ben végzett kutatásból a munkaerőpiacra vonatkozó kérdéseket emeljük ki. A kutatás részletesebb bemutatását és az eredmények összegzését lásd Örkény – Székelyi (2010) tanulmányában.
- A nemzetközi együttműködés keretében végzett *Immigrant Citizens Survey* (ICS) vizsgálat Magyarországra érvényes 2011-es évben készült adatfelvételt vizsgáljuk. A kutatás részleteiről és az eredményekről lásd bővebben Huddleston – Tjaden (2012) elemzését.

Az indikátorok kialakításához és az elemzéshez mindenekeelőtt az egyes vizsgálatok keretében használt eredeti SPSS adatfile-okat használjuk és ezeken végzünk számításokat mind a munkaerő-felmérés, mind a survey vizsgálatok esetében, így az indikátorok kialakítása, alkalmassága és használhatósága pontosabban leírható.

Munkaerő-piaci integráció Magyarországon a munkaerő-felmérés alapján

A hazai indikátorok kialakításának lehetőségeit vizsgálva mindenekeelőtt a munkaerő-piaci vizsgálódások és a főbb mutatók mérésének standard adatforrását, a munkaerő-felmérést (MEF) tekintjük át. A MEF alapján a hazai bevándorlás leírására és az integráció bemutatására még nem készült korábban átfogó elemzés. Hárs (2012) vizsgálta a MEF alapján leírható migrációt, a továbbiakban ennek a kutatásnak a tanulságait is felhasználjuk.

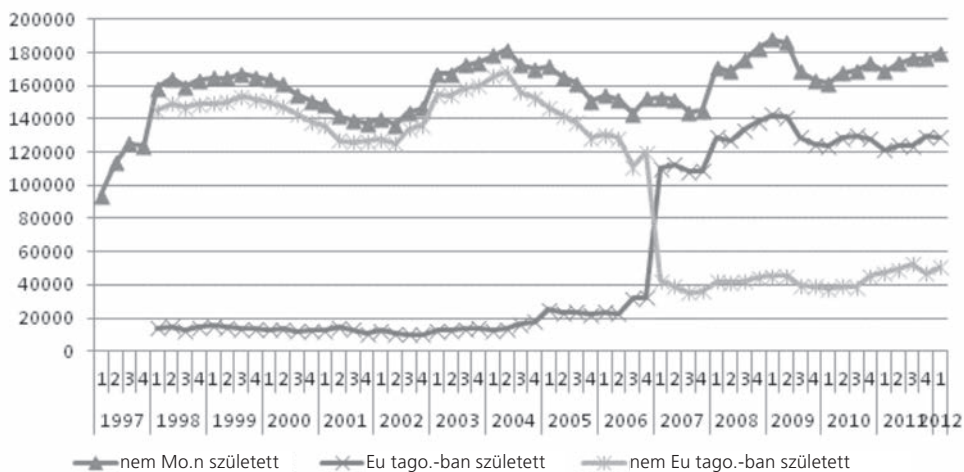
A munkaerő-felmérés számos, migránsokat is vizsgáló összehasonlításra ad lehetőséget. A születési ország és az állampolgárság szerint is ismert a figyelembe vett népesség. A bekerülő harmadik országbeliek aránya szerint az indikátorok képzéséhez elegendően nagy létszámra van szükség a valamiképpen strukturált bontásokhoz. Vizsgáljuk ezért, hogy mekkora a munkaerő-felmérésben megjelenő migránsok aránya, elegendően nagy-e a számolásokhoz a szükséges elemszám.

A születési ország szerint a bevándorlók súlyozatlan elemszáma viszonylag magas, negyedévenként rendre meghaladja az 1000-1200 főt, míg állampolgárság szerint 300-400 fő között ingadozik a létszám (Hárs 2012). A magyarországi migráció sajátos és jól ismert karakteréből adódik, hogy a migránsok jelentős része határon túli magyar bevándorló, aki viszonylag rövid idő elteltével állampolgárságot is szerzett. Az indikátorok vizsgálata szempontjából ezért fontos kérdés, hogy mennyire alkalmas a magyar indikátor a több generációs migránsok integrációjának leírására, ha a születési helyet vizsgálva az állampolgárrá válás óta eltelt időt nem veszik figyelembe. Ezt a kérdést többször, így az indikátor kialakításánál is megfogalmazzuk, de az indikátorok esetében ezekre a tanulmányban részletesebben nem térünk ki.

A külföldön születettek, illetve a külföldi állampolgárok számbavétele mellett az indikátorok kialakítását nagyban befolyásolja, hogy a migránsok nagy része nem harmadik országbeli migráns, tehát a vizsgálandó csoport aránya alacsony és ezért az elemzéshez szükséges elemszám is gondot okoz. A képet nagyon átalakította Románia EU-csatlakozása 2007-ben. Ezután a harmadik országból származók, illetve ott születettek aránya erősen megcsappant, az EU-országból származó migránsok aránya az átsorolás következtében jelentősen megemelkedett. Az arányok átrendeződése mellett idősorok kialakítása és elemzése sem lehetséges további átszámítás és pontosítás nélkül. Továbbá az EU-országbeli migránsok szerkezete is jelentősen átstrukturálódott, amire az időszakok közötti összehasonlító elemzéskor szintén figyelemmel kell lenni. A MEF alapján a Magyarországra harmadik országból érkezők bevándorlása a születési hely országa alapján az 1. ábra szerint alakult. A 2007-es EU-bővülés hatására a létszám mintegy negyedére csökkent, így a teljes népességre számított létszám a harmadik országban született migránsok esetében 40 ezer fő körül ingadozik.

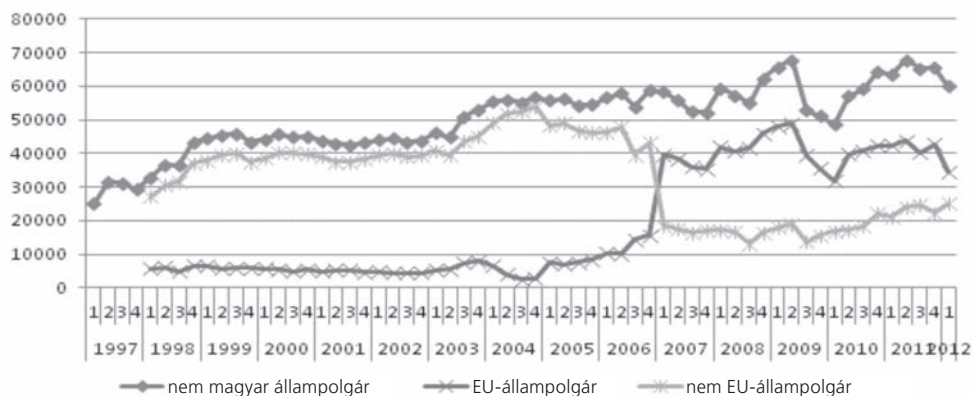
1. ábra: A magyarországi bevándorlás alakulása aszerint, hogy a születési hely EU- vagy nem EU-ország, 1997-2012

Forrás: Hárs 2012, MEF számítások alapján

Az állampolgárság szerint harmadik országbeliek számának alakulása is hasonló képet mutat (2. ábra), a csökkenés azonban kisebb, mint a születési hely országa szerinti változások esetében, felére-harmadára csökkent a harmadik országok állampolgárainak az aránya, ez 20 ezer fő körüli népességet jelent.

2. ábra: A magyarországi bevándorlás alakulása aszerint, hogy az állampolgárság országa EU- vagy nem EU-ország, 1997-2012

Forrás: Hárs 2012, MEF számítások alapján

Az EU-csatlakozás a harmadik országok bevándorlójánál jelentős átrendeződést okozott. Egy évre, 2007-re tartalmaz származási országok szerinti részletes adatokat a munkaerő-felmérés, ekkor tudunk csoportokra vonatkozóan részletesebb számítást végezni a migránsok arányáról. Hárs (2012) külön vizsgálja a külföldön született és a külföldi állampolgárságú migránsokat: az előbbieket bevándorló, az utóbbiakat külföldi migránsoknak azonosítva. Azt találja – minden máshonnan származó tudásunkkal egyezően –, hogy a külföldön született népesség nagy része az EU2 országából származik, nagyrészt Romániában született magyar állampolgár, emellett számottevő még a szomszédos EU8 és nem EU-országokban született (bevándorlóként definiált) magyar állampolgárok aránya, míg az EU15 országokban születettek aránya alacsony. A nők száma lényegesen meghaladja a férfiakét, az országok szerinti megoszlás hasonló, mint a férfiak esetében.

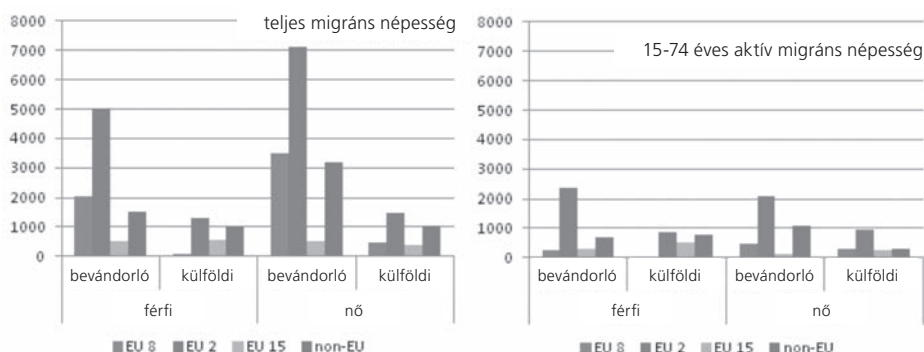
A külföldi állampolgárságú (külföldiként definiált) migránsok között kiegyensúlyozottabb az arány, az EU2 országából érkezett, döntően román állampolgárok aránya kicsit megelőzi a többiekét, de a külföldi állampolgárok között a nem EU-országok állampolgárainak aránya hasonló. Az EU15 és az EU8 országok állampolgárainak a száma alacsony (3. ábra, bal panel).

Az aktív migráns népesség származás szerinti összetételét vizsgálva az előzőekben leírttól nagyon eltérő a kép. Az EU8 országokban született magyar állampolgárok aránya számottevő a teljes migráns népességben, de ők zömükben inaktívak, arányuk eltörpül az aktív népességben belül. A külföldön született magyar állampolgársággal

rendelkezők között minden csoportban magas azonban az inaktív aránya, és nagyon lecsökken a létszám, ha az aktív népességet vizsgáljuk.

A külföldi állampolgárokat vizsgálva eltérő a kép. Azok, akik nem állampolgárok, nagyobb arányban aktívak is. Összességében azonban azt látjuk, hogy még az utóbbi csoportban is alacsony az aktivitás, azaz magas a migránsok között az inaktív aránya. (3. ábra, jobb panel)

3. ábra: A bevándorlók és a külföldiek etnikai összetétele nemenként, teljes és aktív népesség, 2007

Forrás: Hárs 2012, MEF számítások alapján, súlyozatlan mintaelemszámok (bevándorlók a külföldön születettek, külföldiek a külföldi állampolgárok)

Az előzőekben bemutatott arányokat szem előtt tartva nagyon kicsinek tűnik a harmadik országból származó és munkaerő-piaci kötődéssel rendelkező migráns népesség. A harmadik országbeli külföldi állampolgárságúakat vizsgáljuk a továbbiakban, a magyar állampolgársággal rendelkezők vizsgálatától mégpedig – a fentiek alapján – a tanulmány keretében eltekintünk. A 2007-es EU-csatlakozást követő átrendeződésre való tekintettel értelmes elemzést a 2007 utáni időszakra tudunk készíteni. Tekintettel a vizsgálandó célcsoport alacsony arányára, a nagyobb elemszám és így jobb mérhetőség elérése érdekében a munkaerő-felmérésből több év adataiból összevont panel adatokkal számolunk, ez az alacsony elemszám növelését teszi lehetővé.³

³ Az eljárás Hárs (2012) tanulmányának módszerét követi. A hat egymást követő negyedévben lehetséges bekerülésből adódó halmozódásokat és ebből fakadó torzításokat úgy kerüljük el, hogy az egyéneket csak bekerülésük első hullámában vesszük számba.

Mindenekelőtt a hazai és a migráns csoportok megoszlását vizsgáljuk a fő tevékenységek szerint (4. táblázat). Munkaerő-piaci integrációt értelemszerűen az aktív népességre számítunk, és a táblázatból látjuk, hogy a migránsok nagyobb arányban aktívak, különösen a foglalkoztatottak aránya magas. Emellett határozottan magas az inaktív háztartásbeliek aránya is, míg nyugdíjasként kevés külföldi állampolgár él Magyarországon. A harmadik ország polgárai között a legmagasabb a tanulók aránya, kicsit meghaladva a hazai és jelentősen meghaladva az EU-polgárok között a tanulók arányát.

4. táblázat: A hazai és a migráns népesség tevékenységének megoszlása a 2007–2012 időszak átlagában, százalék

tevékenység	állampolgárság			együtt
	magyar	EU-tagországbeli (nem Mo.)	nem EU-tagországbeli	
aktív népesség				
dolgozik	49,0	59,3	56,4	49,2
munkanélküli	8,1	8,7	10,7	8,1
inaktív népesség				
tanul	10,8	7,5	11,1	10,7
nyugdíjas	19,0	7,7	5,9	18,9
munkaképtelen	7,0	1,8	2,3	6,9
gyes, gyed, gyet	3,5	5,3	3,5	3,6
háztartásban	1,4	5,6	7,2	1,4
egyéb	1,2	4,1	2,9	1,2
együtt	100,0	100,0	100,0	100,0

Forrás: saját számítások MEF összevont panel adatokon, 15-74 éves népességre számítva

A 5. táblázat a vizsgált időszakra számított munkaerő-piaci státusz szerinti megoszlást mutatja, az összevont állampolgárság szerint eltérő csoportokra. Ezekből az adatokból standard munkaerő-piaci mutatókat számítottunk, ezt a 6. táblázat tartalmazza. Természetesen a magyar állampolgárságúak dominálják a teljes vizsgált népesség munkaerő-piaci mutatóit, a migránsok legfeljebb egy ezreléknyi változást okoznak a rátában. A migráns csoportok eltérései azonban jelentősek.

5. táblázat: A munkaerő-piaci státusz megoszlása állampolgárság szerint a 2007–2012 időszak átlagában, százalék

munkaerő-piaci státusz	állampolgárság			együtt
	magyar	EU-tagországbeli (nem Mo.)	nem EU-tagországbeli	
foglalkoztatott (ILO)	49,7	59,9	57,5	49,8
munkanélküli (ILO)	6,0	6,4	6,5	6,0
inaktív, de akar állást	4,7	5,6	8,1	4,7
inaktív és nem akar állást	39,6	28,2	27,9	39,5
összesen	100,0	100,0	100,0	100,0

Forrás: saját számítások MEF összevont panel adatokon, 15-74 éves népességre számítva

6. táblázat: A munkaerő-piaci indikátorok megoszlása állampolgárság szerint a 2007–2012 időszak átlagában, százalék

munkaerő-piaci mutatók	állampolgárság			együtt
	magyar	EU-tagországbeli (nem Mo)	nem EU-tagországbeli	
munkanélküliségi ráta	10,7	9,7	10,2	10,7
foglalkoztatási arány	49,7	59,7	57,5	49,8
aktivitási arány	55,7	66,2	64,0	55,8
inaktivitás aránya	44,3	33,8	36,0	44,2
ebből				
inaktív, de akar állást	4,7	5,6	8,1	4,7
inaktív és nem akar állást	39,6	28,2	27,9	39,5

Forrás: saját számítások MEF összevont panel adatokon, 15-74 éves népességre számítva

Végül indikátort számíthatunk az EU- és nem EU-tagországo kból származókra, a korábban bemutatott pilot survey logikáját követve, az eltéréseket vizsgálva. A fentiek alapján leírható a vizsgált időszakra egy jól körvonalazott indikátor, az eltérés a teljes népességre vonatkozó együttes mutatóktól a migráns csoportok 2007-2010 első negyedéve között jellemző arányokat mutatja (7. táblázat).

7. táblázat: A fő munkaerő-piaci indikátorok eltérése a teljes népesség átlagától állampolgárság szerint, a 2007–2012 időszak átlagában, százalékpont

	EU-tagország (nem Mo)	nem EU-tagország
munkanélküliségi ráta	-1,0	-0,5
foglalkoztatási arány	9,9	7,7
aktivitási arány	10,4	8,2
inaktivitás aránya	-10,4	-8,2
ebből		
inaktív, de akar állást	0,9	3,4
inaktív és nem akar állást	-11,3	-11,6

Forrás: saját számítások MEF összevont panel adatokon, 15-74 éves népességre számítva

A Románia uniós csatlakozását követő időszakban a migránsok foglalkoztatási aránya lényegesen meghaladta a hazaiakét, az EU-országok esetében kicsit jobban, mint a nem EU-országok esetében. A munkanélküliség mindkét csoport esetében valamelyest elmaradt a teljes népesség rátájától, az EU-országok polgárai esetében kicsit jobban, mint a nem EU-országok esetében (egy, illetve fél százalékkal). Összességében nagyobb a migráns csoportok aktivitása; ez az EU-országok polgárai esetében inkább igaz. Azok inaktivitása azonban, akik nem is akarnak dolgozni, mindkét migráns csoportban megegyező mértékben maradt el a teljes népességtől. Végül figyelemreméltó, hogy a migránsok körében a teljes népességet jellemzőnél magasabb azok aránya, akik kényszerűen inaktívak: keresnek állást, de nem találnak. Az eltérés különösen a harmadik országok polgárai esetében erőteljes, 3,4 százalékkal magasabb a teljes népességben látott aránynál.

Megkíséreltük a fenti teljes időszakra számított indikátort idősorban is vizsgálni. Erre a válság és a 2010 óta tapasztalható romló gazdasági környezet hatásainak a migránsokra gyakorolt hatása adott alapot. A válság időszaka és az utána jellemző eltéréseket kerestünk, a fenti kialakított indikátor alapján. A fontos és érdekes kérdésre sajnos az időszak bontása már alacsony részarányokat és így nem értelmezhető elemszámokat eredményezett. A 2007 évi EU-bővítés behatárolja az idősor szerinti vizsgáldást, így az időbeli változás vizsgálatának egyébként fontos lehetőséget az indikátor használhatóságában sajnos nem tudjuk szemléletesen bemutatni, fontosságát azonban hangsúlyozzuk.

A munkaerő-felmérés alapján végül azt is vizsgálhatjuk, milyen munkákat végeznek a migránsok, mennyire szorosan kötődnek ez által a munkaerő-piachoz. A migránsok integrációjának a mérésekor hipotézissel élünk. Azt feltételezhetjük az atipikus munkákat vizsgáló irodalmak alapján, hogy az önfoglalkoztatóként végzett

munka – más atipikus munkákhoz hasonlóan – bizonytalanabb, lazább kötődésű munkaviszonyt jelent (Blanchflower 2000, Kazuya 2005). Így annak vizsgálata, hogy milyen arányban alkalmazottak, alkalmi munkások, illetve önfoglalkoztatók a migránsok, jól tükrözheti – a foglalkoztatottság aránya mellett – a migránsok munkaerő-piaci integrációját.

A migránsok, különösen a harmadik országbeliek aránya az alkalmazottak között alacsonyabb, az önfoglalkoztatók aránya pedig számottevően magasabb a hazai népességénél. Az alkalmi munkát végzők aránya a migránsok között magasabb, mint a hazai népességben, de az arány inkább az EU-országokban magas. Ezt a 8. táblázat mutatja.

8. táblázat: A foglalkoztatott hazai és migráns népesség megoszlása a foglalkoztatás formája szerint, a 2007-2012 időszakban, százalék

foglalkoztatás formája	állampolgárság			együtt
	magyar	EU-tagországbeli (nem Mo)	nem EU-tagországbeli	
alkalmazott vállalatnál	84,5	78,0	63,3	84,3
alkalmazott vállalkozónál, önállónál	4,1	6,2	4,7	4,1
alkalmi munkás	0,8	4,0	2,1	0,9
önfoglalkoztató (egyéni v. csoportos vállalkozás)	10,6	11,8	29,9	10,7
együtt	100,0	100,0	100,0	100,0

Forrás: saját számítások MEF összevont panel adatokon, 15-74 éves népességre számítva

Végül a korábbi eljárás szerint indikátort számítottunk a foglalkoztatás formája és összevont migráns csoportok szerint. Ezt a 9. táblázat tartalmazza. Az indikátor plasztikusan mutatja a migráns harmadik országbeliek arányának az elmaradását az alkalmazottak hazai arányától. Vállalkozónál a hazai népességhez hasonló arányban dolgoznak migránsok. Az alkalmi munka arányában sincsen jelentős eltérés, de az önfoglalkoztatók aránya nagyon magas, igazolva a fentiekben megfogalmazott hipotézist: a foglalkoztatás potenciálisan atipikus és gyengébb kötődésű formájának magas aránya a harmadik országból származó migránsok saját szegmensben koncentráldó, ennyiben viszonylag gyenge munkaerő-piaci integráltságát jelzi.

9. táblázat: A foglalkoztatás formája szerint mért munkaerő-piaci indikátor eltérése a teljes népesség átlagától a 2007-2012 időszakban, állampolgárság szerint, százalékpont

foglalkoztatás formája	EU-tagország (nem Mo.)	nem EU-tagország
alkalmazott – vállalatnál	-6,3	-21,0
alkalmazott – vállalkozónál, önállónál	2,0	0,6
alkalmi munkás	3,2	1,2
önfoglalkoztató (egyéni v. csoportos vállalkozás)	1,1	19,2

Forrás: saját számítások MEF összevont panel adatokon, 15-74 éves népességre számítva

Munkaerő-piaci integráció Magyarországon survey vizsgálatok alapján

A továbbiakban az elmúlt években a bevándorlók körében végzett survey vizsgálatok munkaerő-piaci kapcsolódású adatait vizsgáljuk az indikátoralkotás lehetősége szempontjából. Ezek segítségével arra teszünk kísérletet, hogy valamilyen egységes szempontrendszer és módszertan alapján kiegészítsük a teljes magyar és migráns népességre vonatkozó, korábbi általános képet, és részleteiben is bemutassuk a harmadik országbeli bevándorlók magyarországi integrációját.

Elsőként az MTA Etnikai–Nemzeti Kisebbségkutató Intézet és az ICCR–Budapest Alapítvány 2009-ben végzett kutatásából (Örkény – Székelyi 2010) a munkaerőpiacra vonatkozó kérdéseket emeljük ki az indikátorok vizsgálatához. A survey számos olyan kérdést tartalmaz, amely alkalmas a migránsok munkaerő-piaci helyzetének és integrációjának leírására, bemutatására, de a survey minta önmagában nem alkalmas átfogó integrációs indikátor számítására, a migráns népesség foglalkoztatási, illetve aktivitási arányának, munkanélküliségi rátájának az elemzésére. A minta harmadik országból származó migránsokra vonatkozó adatokat tartalmaz, így nem mérhető a teljes népességhez (azaz nincsen kontrollcsoport), továbbá nem reprezentálja a migráns népesség egészét sem. A minta hat bevándorló csoport egyenként mintegy 200 fő mintáját hólabda módszerrel érte el, a teljes mintanagyság 1244 fő volt. A survey megbízhatónak tekinthető módszertani szempontból, amennyiben a kezdőpont kiválasztásához a bevándorlókkal kapcsolatos statisztikák nyújtottak alapot, és a rendelkezésre álló statisztikai adatok segítségével történt a minta súlyozása (kor, nem és foglalkozás alapján).

A survey az indikátorok lehetőségeit vizsgálva alkalmas kiegészítő adatforrás, ami alapján az egyes migráns csoportok aktivitásának az összehasonlítására van lehetőség, és ily módon ezeknek a csoportoknak az eltérő helyzetére vonatkozó indikátorokat alkothatunk.

A kérdőív közvetlenül a munkaerő-piaci státuszra vonatkozó kérdéseket is tartalmaz, a kérdések alapján a survey-be vont migráns csoportok összehasonlító elemzésére van lehetőség, a vizsgált bevándorló csoportokat nemek és korcsoportok szerint vizsgálva.

Ilyen indikátorok lehetnek:

- bevándorló csoportok szerint a gazdasági aktivitás aránya,
- etnikai enklávék aránya bevándorló csoportok és gazdasági tevékenységek szerint.

A survey jól körülhatárolható csoportokat vizsgált, ezek: határon túli magyarok (a minta szerint mindannyian kárpátaljaiak), ukránok, kínaiak, vietnamiak, törökök illetve arabok voltak. Az adatfelvétel alapján készült tanulmány (Örkény-Székelyi 2010) részletes elemzésén túl keressük a munkaerő-piaci integráció mérésére alkalmas mutatókat. A survey csoportjai közötti összehasonlítás azonban az esetek nagy részében nem elegendő indikátorok leírására, mivel egyrészt nincsen olyan viszonyítási pont, ami megfelelő lehetne a migráns minta kialakítására (bár a munkaerő-piaci sajátosságokat bemutatja), másrészt a survey csoport összetétele is bizonytalan a további következtetések levonására. Ezt nagyobb adatfelvétel, így a MEF kiküszöböli, de ott az egyes migráns csoportok közti különbségeket az anonimizálás miatt nem látjuk, csak az összevont csoportok eltéréseit.

A minta korosztályok, illetve nemek szerinti megoszlása kiegyensúlyozott mintanagyságot tükröz, de összességében bizonytalan mértékben jellemzi az adott migráns népességet; azt csak nagyobb mintán vizsgálhatjuk.

A minta vizsgálatok bizonytalanságot okoz, hogy egyes migráns csoportok munkaerő-piaci aktivitása nagymértékben eltér, ami nem reprezentatív a csoportokra (pl. a török csoport több mint harmada és az arab származásúak negyede nappali tagozatos diák). Az inaktív arányára vonatkozó következtetések összességében is bizonytalanul értelmezhetőek a minta alapján, ezeket összevontuk. A munkanélküliek aránya is alacsonynak bizonyult, és bizonytalan volt a további elemzéshez.

A 10. táblázat felső panele az egyes csoportok munkaerő-piaci státusz szerint megoszlását mutatja. Az alsó panel az egyes csoportokon belül mutatja meg a foglalkoztatottak megoszlását az aktivitás formái szerint. Utóbbi vizsgálata már viszonylag megbízható összehasonlítást tesz lehetővé. Azt látjuk, hogy az egyes migráns csoportokban a foglalkoztatottak zöme teljes munkaidős és/vagy rendszeres foglalkoztatott. Különösen magasnak a törökök és a vietnamiak között bizonyult a teljes és/vagy rendszeres foglalkoztatottak aránya, a többi csoportban kicsit gyakoribb a részdős, alkalmi munkát végzők aránya, ami a munkaerő-piaci integráció alacsonyabb fokára utal. Az egyes csoportok elemszáma az eltérésekre vonatkozó további elemzéshez nem elegendő, azonban nagyobb mintán indikátorként vizsgálható lehet az aktivitás formája.

10. táblázat: A migráns csoportok százalékos megoszlása munkaerő-piaci státus és a foglalkoztatás tartóssága szerint, 2009

	határon túli magyar (N=212)	ukrán (N=206)	kínai (N=199)	vietnami (N=199)	török (N=223)	arab (N=204)	együtt (N=1243)
a) migráns csoportok munkaerő-piaci státus szerinti megoszlása							
foglalkoztatottak	73	77	78	81	52	47	68
diák	9	10	8	16	37	26	18
egyéb inaktív vagy munkanélküli	18	13	14	3	11	27	14
együtt	100	100	100	100	100	100	100
b) A fentiekből a foglalkoztatott népesség megoszlása a foglalkoztatás tartóssága szerint							
rendszeres, teljes munkaidős munka	92	87	80	94	97	81	89
rendszeres részdíjazás állás, munka	4	9	13	4	1	7	7
alkalmi, mellékes munka	4	4	6	2	2	12	5
együtt	100	100	100	100	100	100	100

Forrás: Bevándorlók Magyarországon survey alapján saját számítások

A survey foglalkoztatással kapcsolatos kérdéseit tovább vizsgálva a legfontosabb és legjellemzőbb integrációt mérő indikátornak a foglalkoztatás formája szerinti megkülönböztetés bizonyult. A vizsgálat hasonló ahhoz, ahogy a munkaerő-felmérés keretében az előző részben a foglalkoztatási forma szerinti különbségeket vizsgáltuk, feltételezve, hogy a migránsok körében magasabb önfoglalkoztató arány gyengébb munkaerő-piaci kötődést jelez.

Ehhez először le kellett válogatni a mintát a foglalkoztatottakra. Azokat vizsgáltuk, akik foglalkoztatottak voltak, és választ adtak arra a kérdésre, hogy milyen formában foglalkoztatottak. Megvizsgáltuk az eloszlásokat bevándorló csoportonként és az eltérések jelentősnek bizonyultak; az eredményt a 11. táblázat mutatja.

11. táblázat: A migráns csoportok százalékos megoszlása foglalkoztatási viszony szerint, 2009

	határon túli magyar (N=142)	ukrán (N=144)	kínai (N=131)	vietnami (N=151)	török (N=111)	arab (N=73)	együtt (N=752)
önálló, vállalkozó	23	35	66	75	74	62	55
foglalkoztatott nem családi vállalkozásban	64	53	21	13	23	29	35
foglalkoztatott családi vállalkozásban	13	11	13	12	3	10	11
együtt	100	100	100	100	100	100	100

Forrás: Bevándorlók Magyarországon survey alapján saját számítások

A migráns csoportokat összehasonlító foglalkoztatási viszony indikátort – a korábban alkalmazott logika szerint – úgy alakítottuk ki, hogy a vizsgált csoportok összességének átlagával vetettük össze az egyes migráns csoportokat. Az eltérések markánsnak bizonyultak, ezt a 12. táblázat mutatja.

Az eredményeket értelmezve azt látjuk, hogy egyes migráns csoportok körében különösen magas az önfoglalkoztató, vállalkozásokból élők aránya, ez a survey alapján a vietnamiak és a törökök között különösen jelentős, míg a határon túli magyarok, és (kisebb mértékben) az ukrán csoportban is lényegesen elmarad a többi migráns csoportétól. A családi vállalkozásban foglalkoztatottak aránya a törököknél marad el az átlagtól, egyébként minden csoportban hasonló. Összességében eltérő integrációs stratégiát követő csoportokat azonosíthatunk. Az eredmények konzisztensek a munkaerő-felmérés eredményeivel, és a migráns csoportok származása szerint tovább árnyalják az ott talált összevont csoportra vonatkozó eredményeket.

12. táblázat: A foglalkoztatási viszony indikátora, foglalkozási csoportok szerint, a teljes vizsgált népesség átlagától való eltérés alapján, százalékpont, 2009

	határon túli magyar	ukrán	kínai	vietnami	török	arab
önálló, vállalkozó	-32	-20	11	20	19	7
foglalkoztatott – nem családi vállalkozásban	29	18	-14	-22	-12	-6
foglalkoztatott – családi vállalkozásban	2	0	2	1	-8	-1

Forrás: Bevándorlók Magyarországon survey alapján saját számítások

Az indikátort kiszámítottuk nemek és életkori kategóriák (18–35 éves és 35 évnél idősebbek) szerint is, a fentihez hasonló számítást követve, az indikátorokat nemek szerint a 13. és 14. táblázatban, korcsoportok szerint a 15. és 16. táblázatban mutatjuk meg. A minta kiválasztásából és az elemszámból fakadó korlátok ellenére – ha óvatosan is – megfogalmazhatunk következtetéseket.⁴

Nemek szerint a csoportok stratégiája nagyon hasonló. A határon túli magyarok és az ukrán migránsok jellemzően mindkét nem esetében az átlagtól messze elmaradva inkább nem vállalkozik, s mindkét nem esetében leginkább az a jellemző, hogy nem családi vállalkozásban foglalkoztatottak. A kínai és a vietnami migráns csoportokban mindkét nem esetében az átlagot messze meghaladja a vállalkozók aránya, a vietnami nők esetében különösen. Eltéréseket látunk a török és az arab csoportokban nemek szerint, de ezekben a csoportokban az elemszámok miatt csak még óvatosabb következtetéseket fogalmazhatunk meg. A családi vállalkozásban foglalkoztatás alacsony, és nem tudjuk érdemben értékelni.

13. táblázat: A migráns foglalkoztatási viszony indikátora, foglalkozási csoportok szerint, férfiak, százalékpont

	határon túli magyar	ukrán	kínai	vietnami	török	arab
önálló, vállalkozó	-34	-21	15	15	17	1
foglalkoztatott nem családi vállalkozásban	30	19	-15	-15	-11	-4
foglalkoztatott családi vállalkozásban	3	2	0	0	-5	2

Forrás: Bevándorlók Magyarországon survey alapján saját számítások

14. táblázat: A migráns foglalkoztatási viszony indikátora, foglalkozási csoportok szerint, nők, százalékpont

	határon túli magyar	ukrán	kínai	vietnami	török	arab
önálló, vállalkozó	-25	-14	10	31	-7	11
foglalkoztatott nem családi vállalkozásban	25	16	-15	-32	21	3
foglalkoztatott családi vállalkozásban	0	-2	6	1	-14	-14

Forrás: Bevándorlók Magyarországon survey alapján saját számítások

⁴ A vizsgált survey minta korlátai egyben további vizsgálatok esetében hasonló indikátorok pontosításának a lehetőségét is megvilágítják.

Korcsoportok szerint vizsgálva a migráns csoportok munkavállalását látjuk, hogy erős a csoportokat jellemző stratégia, de a fiatalabb és az idősebb korosztályok között eltérések vannak; a fiatalabb korosztályok esetében a különbségek migráns csoportonként erősebbek, az idősebbek között a markáns különbségek megmaradnak, de az eltérések csökkennek.

15. táblázat: A migráns foglalkoztatási viszony indikátora, foglalkozási csoportok szerint, 18-35 évesek, százalékpont

	határon túli magyar	ukrán	kínai	vietnami	török	arab
önálló, vállalkozó	-21	-14	17	11	33	2
foglalkoztatott nem családi vállalkozásban	25	17	-26	-23	-25	9
foglalkoztatott családi vállalkozásban	-4	-2	8	11	-7	-11

Forrás: Bevándorlók Magyarországon survey alapján saját számítások

16. táblázat: A migráns foglalkoztatási viszony indikátora, foglalkozási csoportok szerint, 35 évnél idősebbek, százalékpont

	határon túli magyar	ukrán	kínai	vietnami	török	arab
önálló, vállalkozó	-34	-18	10	20	12	5
foglalkoztatott nem családi vállalkozásban	28	16	-10	-18	-5	-6
foglalkoztatott családi vállalkozásban	6	2	0	-2	-8	2

Forrás: Bevándorlók Magyarországon survey alapján saját számítások

Az általánosítás és formalizálás céljával megfogalmazandó indikátorok további finomítására az adott survey adatforrás mérete nem ad lehetőséget, de a mérés lehetőségét és hasznosságát igazoltuk.

További fontos és mérhető kérdések vizsgálhatók survey adatok segítségével. A migránsok etnikai niche-ben dolgozása, ezeknek a formáknak a megléte és aránya tovább árnyalja a migránsok munkaerő-piaci integráltságát leíró képet. A sajátos szegmensekbe, nicheekbe húzódó migránsok jelenléte a munkaerő-piaci integráció sajátos állapotát jelzi (Waldinger 1993, 2003).

A migráns munkaerő etnikai koncentrációjára vonatkozó számításokat a 17. táblázatban mutatjuk be. Arra a kérdésre, „Milyen nemzetiségű (volt) a munkaadója?”, a válasz – már ugyan ha volt – jól jelezte az etnikai niche meglétét, illetve hiányát.

A határon túli magyarok és az ukrán csoporthoz tartozók főleg magyar munkaadónál dolgoznak, az ázsiaiak s a törökök alig. Saját etnikai niche-ekben dolgozik az alkalmazott ázsiaiak zöme, ez megélhetést, de gyenge integráltságot jelent. Az arab és a török migránsok esetében az integráltság foka magasabb, és különösen a törökökre jellemző a más etnikai csoportokhoz való kapcsolódás. Az integráltság foka azonban ezekben az esetekben is alacsony.

A bemutatott mutató fontos lehet új indikátor kialakítására, de a válaszadás aránya alacsony volt ahhoz, hogy a mutatót indikátorként vizsgáljuk. (Az adathiányt a 17. táblázat utolsó sorában adjuk meg.) Azt gondoljuk azonban, hogy a survey kérdései alapján egy fontos és általánosítható elemzési lehetőséget sikeresen azonosíthatunk.

17. táblázat: Etnikai koncentráció a migránsok foglalkoztatásában migráns csoportonként, százalék

munkaadó nemzetisége	határon túli magyar	ukrán	kínai	vietnami	török	arab	együtt
magyar	85	60	21	8	9	53	58
azonos etnikumú	5	29	74	77	43	38	29
más nemzeti-ségű	10	11	5	15	48	9	13
együtt	100	100	100	100	100	100	100
NT/NV (a fogl. %-a)	32	11	65	69	34	36	36

Forrás: Bevándorlók Magyarországon survey alapján saját számítások

A továbbiakban egy másik survey adatfelvétel, a szintén az MTA Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézet és az ICCR Budapest alapítvány által koordinált Immigrant Citizens Survey adatait vizsgáljuk. A nemzetközi összehasonlító kutatás magyarországi adatfelvétele vegyes mintavétellel készült, az 1200 fős mintába Budapesten élő, az európai unió jelenlegi tagállamain kívül született, 15 évnél idősebb személyek kerültek be. A minta elemzéséhez az állampolgárság szerint összevont csoportokat képezhettünk, a csoportok: kínai, vietnami, szerb, ukrán, török valamint a fejlett országok (USA, Japán, Kanada, Izrael, Dél-Korea) és az arab és egyéb országok együtt. A fentiekben bemutatott minta ugyanakkor nem zárta ki azokat, akik idővel állampolgárok lettek. Emiatt a mintánkat korigálni kell, hiszen a magyar állampolgárok nem harmadik ország polgárai, azaz nem tartoznak a jelenlegi tanulmány által vizsgált célcsoportba. A minta 38%-a tartozik ebbe a csoportba, zömében ukrán és szerb állampolgársággal született határon túli magyar, őket az indikátorképzéskor ki kell hagyni a vizsgálatból. A mintánk tehát mintegy 750 főre szűkül.

A minta azon sajátossága alapján, hogy nagy arányban szerepelnek benne magyar állampolgárrá vált harmadik országbeli migránsok, felvethető, hogy vajon megfelelő kontrollcsoportnak tekinthető-e ez a csoport. Azt feltételezhetjük ugyanis, hogy a migránsok munkaerő-piaci integrációjának vizsgálatakor azok, akik állampolgárságot kaptak, integráltabbak. Egyrészt, mint láttuk, nagyon homogén származású csoportról van szó, másrészt munkaerő-piaci tapasztalataik szerint is nagyon eltérőnek bizonyultak azok, akik állampolgárságot kaptak, így az összevetés félrevezető lehet. Ennek bemutatásához egyszerű munkaerő-piaci indikátort alkothatunk, amely azt mutatja, hogy a magyarországi és a korábbi munkatapasztalat hossza eltér-e migráns csoportonként, s mennyire. Az összevetést a 18. táblázat mutatja.

A Magyarországon, illetve másutt szerzett átlagos munkatapasztalat hosszát összehasonlítva karakteresnek tekinthető eltérések látszanak. A hosszabb magyarországi tapasztalat beilleszkedésre, integráltságra utalhat (18. táblázat, utolsó oszlop).

A korábbi munkatapasztalatokat vizsgálva egyrészt azt látjuk, hogy – meglepően egységen – a migránsok nem töltöttek munkával hosszabb időt származási országukban, másrészt átlagosan közel annyi időt töltöttek Magyarországon munkával, mint amennyit otthon dolgoztak. Erre a meglepően egységes képre különösebb magyarázatot nem tudunk adni, de az átlagokból az is kiolvasható, hogy a tartózkodás átlagos ideje sem volt nagyon eltérő, 5–10 év közé esett.

Az állampolgárságot szerzett határon túli magyarok viszont sokkal hosszabb időt, átlagosan 20 évet dolgoztak Magyarországon, ez az idő a munkatapasztalataikon belül meghatározó hosszúságú volt. Nem célszerű tehát ezt a csoportot viszonyítási pontnak tekinteni, ezért a kontrollcsoport lehetőségét az indikátorképzéshez elvetettük.

18. táblázat: Migránsok munkatapasztalatának átlagos ideje Magyarországon és másutt

migráns állampolgársága	Magyarországon	származási országban	más országban	magyarországi és külföldi tapasztalat idejének eltérése
	szerzett munkatapasztalat (év)			
magyar	19,6 (N=417)	8,5 (N=276)	0,7 (N=156)	10,4
kínai	5,5 (N=108)	4,8 (N=94)	0,2 (N=50)	0,5
vietnami	8,4 (N=74)	8,0 (N=52)	1,5 (N=13)	-1,1
szerb	8,8 (N=54)	8,3 (N=46)	1,0 (N=32)	-0,5
ukrán	9,4	10,5	0,0	-1,1

migráns állampolgársága	Magyarországon	származási országban	más országban	magyarországi és külföldi tapasztalat idejének eltérése
	szerzett munkatapasztalat (év)			
	(N=44)	(N=40)	(N=18)	
török	10,5	8,1	0,3	2,1
	(N=22)	(N=19)	(N=3)	
fejlett országok	5,9	8,6	1,6	-4,3
	(N=88)	(N=94)	(N=62)	
egyéb országok	7,7	6,8	1,1	-0,2
	(N=166)	(N=172)	(N=106)	
együtt	12,7	7,7	0,9	4,1
	(N=973)	(N=793)	(N=440)	

Forrás: saját számítások az Immigrant Citizens Survey kutatás adatai alapján

A minta alapján – hasonlóan az előző survey adatainak másodelemzéséhez – ebben az esetben is csak a bevándorlók szerkezete és egyes csoportok egymáshoz viszonyított aránya írható le, a népesség egészéhez viszonyítható és összehasonlításra alkalmas, általános referenciacsoporttal nem rendelkezünk. A magyar állampolgárságot kapottak elhagyása után is összehasonlításra alkalmas összetételű sokaság maradt a további vizsgálathoz.

19. táblázat: Az indikátor elemzés céljára átalakított Immigrant Citizens Survey adatbázis összetétele

származás	eset, fő	megoszlás, %
kínai	165	22,3
vietnami	93	12,6
szerb	76	10,3
ukrán	55	7,4
török	38	5,1
fejlett országok*	108	14,6
arab (& egyéb)	206	27,8
együtt	741	100,0

* USA, Japán, Kanada, Izrael, Dél-Korea együtt

Forrás: saját számítások az Immigrant Citizens Survey kutatás adatai alapján

A magyar állampolgároktól megtisztított adatbázist az előzőekben definiált csoportokra bontva azt látjuk, hogy a teljes népesség valamivel több, mint fele dolgozik, és minden csoportban jelentős a diákok aránya, átlagosan kicsit több mint a migránsok egyötöde (20. táblázat). Az ukrán csoport körében volt a legalacsonyabb a foglalkoztatottak, és legmagasabb a nem tanuló inaktívak aránya. A munkanélküliek aránya minden csoportban alacsony volt. Nagyobb minta esetén lehetséges az indikátoralkotás, de a vizsgált népesség esetében egyrészt a minta átalakítása, másrészt a mintavételi technika alapján is további pontosítás szükséges az indikátorok megfogalmazásához és a migráns csoportok szerkezetének kialakításához.

20. táblázat: A migráns népesség aktivitása az indikátorelemzés céljára átalakított Immigrant Citizens Survey minta alapján, százalék

aktivitás	származás							
	kínai	vietnami	szerb	ukrán	török	fejlett országok	arab & egyéb	együtt
dolgozik	54	60	45	32	50	53	58	53
tanul	30	8	30	29	42	19	15	22
munkanélküli	2	0	8	5	0	5	11	6
egyéb inaktív (nem diák)	7	22	16	29	0	19	15	15
nem tudja, nincs válasz	7	10	1	5	8	4	1	4
együtt	100	100	100	100	100	100	100	100

Forrás: saját számítások az Immigrant Citizens Survey kutatás adatai alapján

Az adatokat tovább elemezve megvizsgálhatjuk, hogy a foglalkoztatottak leszűkült csoportjára (mindössze 394 nem magyar állampolgár maradt) milyen a foglalkoztatás jellege, és ebben az egyes migráns csoportok között jelentős különbségeket látunk-e. Ezt a 21. táblázat mutatja be. Itt a korábbi adatforrások alapján is vizsgált módon az alkalmazottakat és az önfoglalkoztatókat igyekszünk közelíteni. A felosztás nem feleltethető meg az előző csoportosítások szerinti összevetéseknek, csak önmagában értékelhető.

21. táblázat: A foglalkoztatott migráns népesség foglalkoztatásának jellege, százalék

foglalkoztatás jellege	származás							
	kínai	vietnami	szerb	ukrán	török	fejlett országok	arab & egyéb	együtt
állami, nonprofit	6	5	29	29	5	29	13	14
egyéb vállalat	24	49	45	53	63	33	47	41
vállalkozó és önfoglalkoztató	68	46	26	12	32	38	39	44
nem tudja	2	0	0	6	0	0	1	1
együtt	100	100	100	100	100	100	100	100

Forrás: saját számítások az Immigrant Citizens Survey kutatás adatai alapján

A korábbiakban látott eljárás szerint alkotunk munkaerő-piaci integrációt vizsgálni képes indikátort. Az összevont csoportok szerint az összeszűkültelem szám is mér az egyes csoportok közötti eléréseket a csoport egészéhez képest. Ezt a 22. táblázat mutatja részletesebben. A minta szerint a kínaiak körében látszik, hogy a vállalkozás és önfoglalkoztatás az átlagot jelentősen meghaladja, az állami vállalatnál illetve nonprofit szervezetnél foglalkoztatottak aránya a szerb illetve az ukrán csoport körében valamint a fejlett országokból érkezettek között jelentősebb. A törökök, vietnamiak, ukránok és az arabok inkább más vállalkozásoknál dolgoznak. Ismét azt látjuk, hogy azonosítható a munkaerő-piaci integráció sajátossága, az indikátorok alkalmasak a migráns csoportok gazdasági helyének, és közvetve a munkaerő-piaci integrációjának mérésére, azonban a jelenleg vizsgált survey nagysága alapján további következtetéseket nem vonhatunk le.

22. táblázat: A foglalkoztatott migráns népesség egyes csoportjai közötti különbségek a foglalkoztatás jellege szerint, a migránsok átlagától való százalékpontos eltérés

foglalkoztatás jellege	Származás						
	kínai	vietnami	szerb	ukrán	török	fejlett országok	arab & egyéb
állami, nonprofit	-8	-9	15	15	-9	15	-1
egyéb vállalati	-17	8	4	12	22	-8	6
vállalkozó és önfoglalkoztató	24	2	-18	-32	-12	-6	-5

Forrás: saját számítások az Immigrant Citizens Survey kutatás adatai alapján

Összegzés és tanulságok a munkaerő-piaci integráció méréséhez

A tanulmány kísérletet tett különböző adatforrások alapján a harmadik országból származó migránsok munkaerő-piaci integrációjának mérésére a magyar munkaerő-piacon. Az elemzés az Európai Unió ajánlásait és a Zaragozai Nyilatkozat általi kezdeményezést követően készített pilot indikátoralkotási kísérletet (European Commission 2011) alapul véve sikeresen azonosított néhány egyszerű és jól mérhető indikátort.

A magyar sajátosságok miatt a harmadik országokból származó migránsokat csak a külföldi állampolgárok körében célszerű vizsgálni. A születési hely országa alapján a vizsgálat a munkaerő-piaci integráció szempontjából nem értelmezhető: az aktivitás alacsony, a tartózkodási idő hosszú. Ezért az indikátor lehetőségét vizsgáló elemzésben erre nem tértünk ki.

A harmadik országok migránsainak munkaerő-piaci integrációját – a migránsok alacsony aránya ellenére – a munkaerő-felmérés adatai alapján hagyományos indikátorokkal tudtuk azonosítani, így lehetséges az aktivitás, a munkanélküliség és a foglalkoztatás arányában mért indikátort készíteni és a nem EU-országok összességére azt a teljes népességhez viszonyítva értelmezni. A munkaerő-felmérés alapján azt is látjuk, hogy a migránsok körében magas az inaktivitás, magas a háztartásbeliek aránya a hazai népességhez képest, és magas a diákok aránya. Ezt a későbbiekben, a survey vizsgálatok mintáit vizsgálva is tapasztaltuk, az aktivitást vizsgáló mintát ezért minden esetben jelentősen korrigálni kellett.

A migránsokra vonatkozó indikátorok között az önfoglalkoztatók aránya bizonyult jól azonosíthatónak mint integrációs indikátor. Azzal a hipotézissel éltünk, hogy az önfoglalkoztatás sajátos migráns stratégia, ami megélhetést biztosít, de a munkaerő-piaci integráció gyenge fokát jelenti. A munkaerő-felmérés adataiban is azonosítható magas önfoglalkoztató arányt a survey vizsgálatok alapján pontosítani, árnyalni tudtuk, az egyes migráns csoportok közötti eltérések plauzibilisnek bizonyultak.

A survey vizsgálatok arra is lehetőséget adtak, hogy az etnikai csoportok szerinti szerveződést, az etnikai niche-ek meglétét indikátorral azonosítsuk, ez a migráns integráció önfoglalkoztatást árnyaló hasznos mutatójának bizonyult.

Az indikátorokat nemek és korcsoportok szerint is igyekeztünk vizsgálni, erre a mintanagyság legtöbbször nem adott megbízhatóan lehetőséget a vizsgált adatbázisok esetében. Az adatforrások javításával azonban erre lehetőség nyílhat.

Az indikátorok vizsgálatának időbeli változása fontos lehetőség a migránsok integrációjának elemzésében. A survey adatok egy időpontra vonatkozó adatfelvételek, pontos módszertani feltételekkel ismételve az időbeliség vizsgálata elvben lehetséges – és fontos – módszer lehet. A survey vizsgálatok időbeliségének fejlesztése különösen azért lenne fontos, mert a bevándorló csoportok közötti összehasonlításra csak célzott vizsgálattal van lehetőség.

A munkaerő-felmérés sztenderd és időben is folyamatos adatforrása hasznosításának a migránsok alacsony aránya szab határt; a kis elemszám korlátozza a strukturáltabb vizsgálatot. A munkaerő-felmérés azonban éppen átfogó jellegéből fakadóan pontosan és jól reprezentálja a migránsok jelenlétét és átfogó statisztikai adatforrásként a migránsok szerepét a hazai munkaerő-piacon.

Irodalom

- Blanchflower, David G. (2000): Self-employment in OECD countries. *Labour Economics* 7: 471–505.
- European Union (2010): *European Ministerial Conference on Integration*. Zaragoza, 15–16 April 2010.
Forrás: http://ec.europa.eu/ewsi/UDRW/images/items/docl_13055_519941744.pdf
- European Commission (2011): *Indicators of Immigrant Integration – A Pilot Study*. Eurostat Methodologies & Working Papers. Publications Office of the European Union, Luxembourg.
- Hárs Ágnes (2012): *A munkaerő migrációja Magyarországon a kilencvenes és a kétezres években – Bevándorlás és elvándorlás a munkaerő-felmérés adatai alapján*. Műhelytanulmányok T15, MTA KRTK KTI, Budapest.
- Huddleston, Thomas – Tjaden, Jasper Dag (2012): *Immigrant Citizens Survey – How Immigrants Experience Integration in 15 European Cities*. King Baudouin Foundation and Migration Policy Group, Brussels.
- Juhász Judit – Makara Péter – Makara Eszter (2011): *A munkaerő-piaci integráció kihívásai Magyarországon – A harmadik országbeli munkavállalók beilleszkedésének esélyei és korlátai*. Kutatási zárótanulmány. Panta Rhei Bt. Budapest.
- Kazuya, Ogura (2005): International Comparison of Atypical Employment: Differing Concepts and Realities in Industrialized Countries. *Japan Labor Review*. Vol. 2. No. 2: 5–29.
- Örkény Antal – Székelyi, Mária (2010): *Hat migráns csoport összehasonlító elemzése*. In: Örkény Antal – Székelyi Mária (ed.): *Az idegen Magyarország – Bevándorlók társadalmi integrációja*. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 49–96.
- Waldinger, Roger (1993): The Ethnic Enclave Debate Revisited. *International Journal of Urban and Regional Research*. Vol. 17, No. 3: 428–436.
- Waldinger, Roger (2003): *Networks and Niches: The Continuing Significance of Ethnic Connections*. In Glenn Loury – Tariq Modood – Steven Teles (ed): *Race, Ethnicity and Social Mobility in the US and UK*. Cambridge University Press, New York, 343–362.